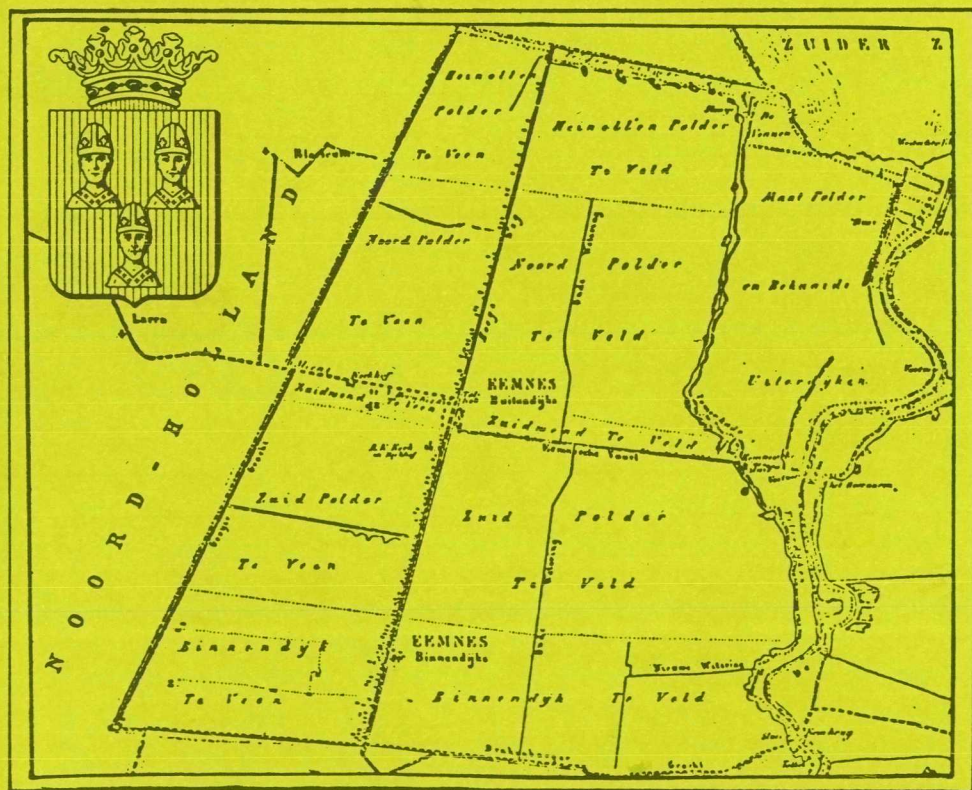
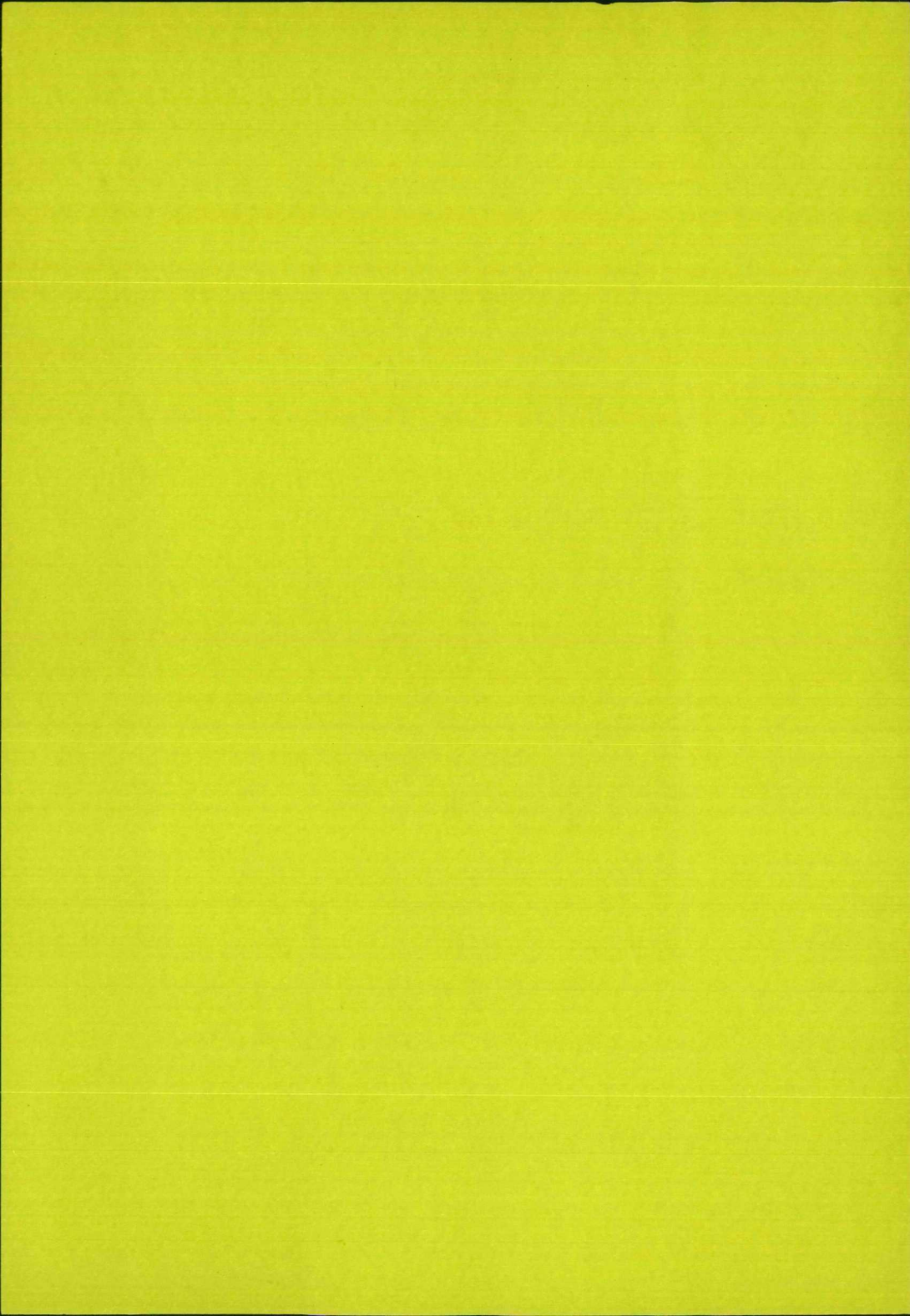

Historische Kring Eemnes

1987-3

Historische Kring Eemnes

september 1987, jaargang 9 nr 3

Verschijnt viermaal per jaar

Bestuur

Voorzitter: A.M. Veth, Raadhuislaan 51
Vice-voorzitter: W. van IJken, Everserf 20
Penningmeester: H.H.M. van Roij, Hasselaarlaan 15
Secretaris: J. de Roos-Post, Torenzicht 38
Lid: R.G. Kes, Ploeglaan 20

kontributie H.K.E. f 15,-- per jaar
Amro bank Eemnes, nr. 45.89.86.577
Girorekening nr. 2080362

Ledenadmin.: B. van Wijk-Blom, Raadhuislaan 39
(tel. 14689)

Redactie: B. van Raaij (tel. 86594)
H.H.M. van Roij (tel. 12531)

Inhoud:

Is dit de oude boerderij van Hein van Betlehem?	82
In de kaart spelen	83
Het herdenkingsboek Vrijheidsmonument Eemnes	90
Weer een lied	90
Werkgroepen	92
Korte geschiedenis van de Eemnesser familie	
Wortel en de daarbij behorende Larense voorouders	92
Joodse onderduikers in Eemnes	109
Een van de onderduikers in Eemnes	110
Wie doet er mee? Wie weet er van?	113
Schenkeningen aan H.K.E.	115
Van de redactie	115
Uit: Het nieuwe toneel der kunsten	116

Doel van de vereniging is bevordering van de kennis van - en de belangstelling voor de geschiedenis in algemene zin en de geschiedenis van Eemnes, met aansluitend gebied, in het bijzonder.

Is dit de oude boerderij van Hein van Bethlehem?

In de vorige aflevering van ons tijdschrift plaatsten we weer een foto van een oude onbekende Eemnesser boerderij (volgens S.H.B.O. te Arnhem).

Ik kreeg weer diverse reacties, maar ze waren deze keer niet eensluidend. Enkele personen meenden er de oude boerderij van Hein van Bethlehem in te zien.

Deze boerderij is vlak voor de Tweede Wereldoorlog afgebroken i.v.m. de aanleg van Rijksweg 1. Het pand stond op Eemnesser grondgebied net over de grens Baarn-Eemnes en was geadresseerd als Wakkerendijk 288. De voorgevel stond gericht op de Driest(=richting Laren). Van de Wakkerendijk af, was het niet goed waar te nemen omdat er nog een andere boerderij voorstond (Wakkerendijk 280-286). Dit pand is afgebroken rond 1970 bij de verbreding van Rijksweg 1.

Omdat we er toch nog niet zeker van zijn dat het de boerderij van Hein van Bethlehem (laatste bewoner) is, vragen we oude Eemnessers of onze conclusie goed is!

Daarom hebben we de foto hier nogmaals geplaatst.
Als u het met onze conclusie eens bent, maar ook als u
het er niet mee eens bent, neemt u dan s.v.p. con-
tact op met:

Henk van Hees,
Kerkstraat 15,
3755 CK Eemnes.
tel.02153-89849

In de kaart spelen.

Een ontdekkingsreis door de wereld van het kaartlezen.

Deze titel is gegeven aan een tentoonstelling over
kartografie die op dit moment in het Kasteel Groeneveld
is te bezichtigen.

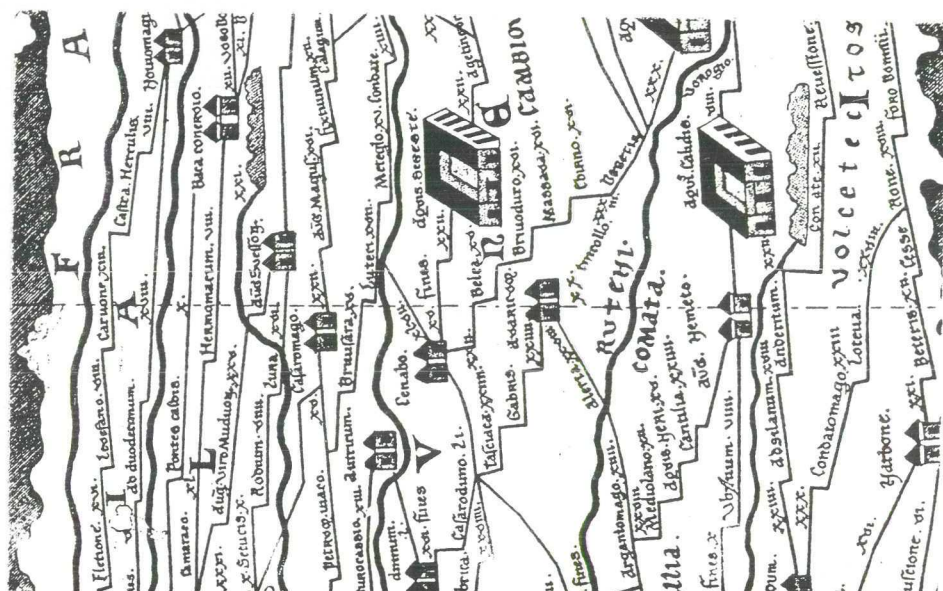
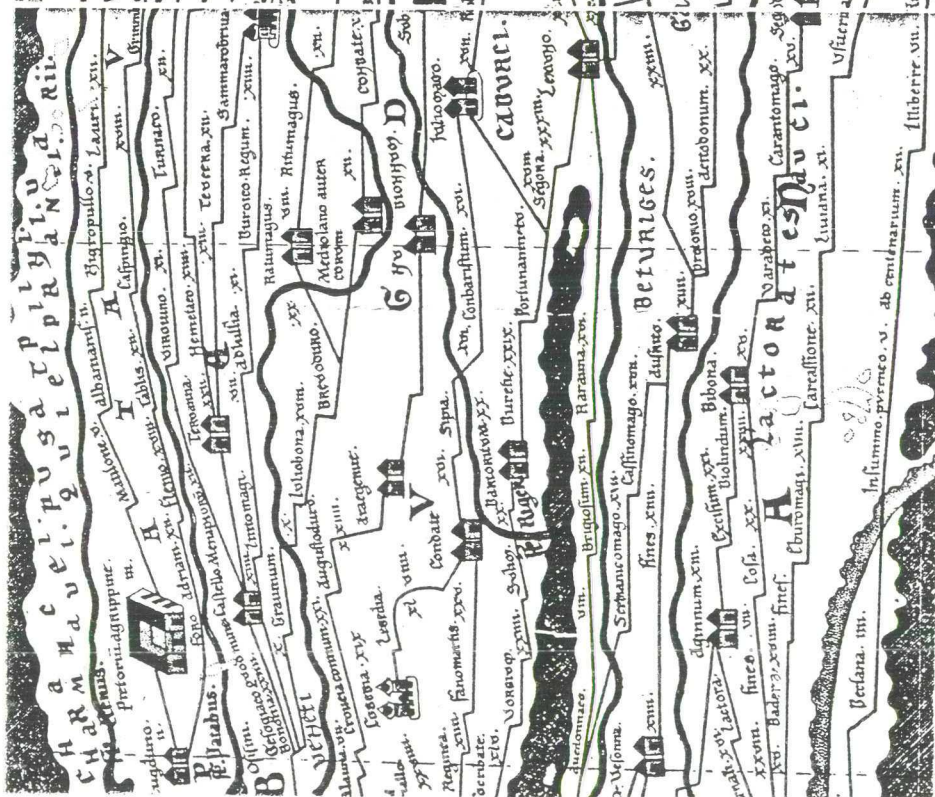
Kartografie is de wetenschap die zich bezighoudt met
het in kaart brengen van de omgeving. Dat er kaarten
voor vele doeleinden werden en worden gemaakt is een
van de aspecten die in deze tentoonstelling uitgebreid
zijn belicht.

De ontwikkeling van de kartografie wordt gevolgd aan
de hand van een aantal reproducties van oude en nieuwe
kaarten.

Het oudste voorbeeld is de zogenaamde 'Tabula Peutinger-
iana'. Dit is een kopie uit ca. 1200 van een Romeinse
wegenkaart uit de eerste helft van de 5e eeuw (zie af-
beelding 1).

Deze kaart, die in de nationale bibliotheek van Wenen
wordt bewaard, ontleent zijn naam aan Konrad Peutinger,
een van de eerste bekende eigenaren van deze kaart in
1508. Het hier afgebeelde gedeelte is het meest linker
blad van de totaal 11 kaartbladen waaruit deze kaart
bestaat.

De totale lengte van deze kaart komt dan ook op onge-
veer 6,75 meter bij een breedte van 33 cm. Het doel
van deze kaart was de lengte van de marsroutes voor
de Romeinse legioenen in een overzicht vast te leggen.
We zien op de kaart langs de voornaamste wegen de

Tabula Peutingeriana

Van Lugduno (Katwijk) lopen er twee wegen naar Noviomagi (Nijmegen)

De bovenste weg loopt langs de plaatsen:

<i>Pretorium Agrippine</i>	-Valkenburg ZH
<i>Matilone</i>	-Leiden, Roomburg
<i>Albanianis</i>	-Alphen aan de Rijn
<i>Nigropullo</i>	-Zwammerdam
<i>Lauri</i>	-Woerden
<i>Fletione</i>	-Vechten
<i>Levefanum</i>	-Wijk bij Duurstede
<i>Carvone</i>	-Kesteren
<i>Castra Herculis</i>	-Druten

De tweede weg:

<i>Foro Adriana</i>	-Arentsburg
<i>Flenio</i>	-Monster?
<i>Tablis</i>	-op een van de zuidhol- landse eilanden?
<i>Caspingio</i>	-Bij Dordrecht?
<i>Grinnibus</i>	-Bij Gorinchem?
<i>Ad duodecim</i>	-burgerlijke nederzetting.

rustplaatsen, die castellae, legerplaatsen of forten kunnen zijn, met een knik in de weg aangegeven. De onderlinge afstanden tussen de plaatsen worden door getallen weergegeven.

Links boven op de kaart is Lugduno (Katwijk) te herkennen en met de bovenste twee rivieren worden de Oude Rijn (Flevus Renus) en de Maas (Flevus Patabus) bedoeld.

Uit de middeleeuwen worden twee voorbeelden gegeven van beroemde kaarten. Ten eerste een kaart die ca.1466 gemaakt is aan de hand van gegevens van de in Alexandrië wonende geleerde Claudius Ptolemeus.

Omstreeks het jaar 150 had deze een lijst met geografische coördinaten van 8000 toenmalig bekende plaatsen opgesteld. Deze kaart geeft voor Nederland weinig details. De kustlijn is onnauwkeurig weerge-

geven en alleen de Rijn met de verschillende vertakkingen is te herkennen.

De tweede middeleeuwse kaart is een reproductie van de beroemde 'Mappa Mundi'. Dit is een ronde wereldkaart uit ca. 1275 (diameter 140cm) die door Richard of Halding is ontworpen en op een van de Koormuren van de kathedraal van Hereford in Engeland is aangebracht.

Voor de kartografie van Nederland is deze kaart van weinig betekenis.

Uit een latere periode is een deel van een van de manuscriptkaarten van Christiaan Sgrooten uit 1575. De door Christiaan Sgrooten gemaakte kaarten zijn wel mooi om te zien, maar zijn over het algemeen genomen niet erg nauwkeurig. Op het hier in een vitrine getoonde kaartdeel wordt Eemnes Binnen als Zuid Eemnes aangegeven.

Een volgende kaart op de tentoonstelling geeft een mooi beeld van Eemnes aan het begin van de 17e eeuw. Het gaat hier om het linker deel van de 'Caerte daer in vertoont wort de Limite tusschen Sticht van Utrecht en Goylant'. Deze grote kaart is in april 1619 vervaardigd door Lucas Jansz. Sinck, stadslandmeter van Amsterdam, in opdracht van de Staten van Holland in verband met een grenskwestie tussen Holland en Utrecht(1) Bij het bekijken van deze kaart is het de moeite waard om even stil te staan bij een aantal aardige details.

De Wakkerendijk wordt aangegeven door 'De Wakersweg ofte ree van Eemnes nu de Nieuwe Weg'. Op de grens met Baarn is de, nu niet meer bestaande, Ridderhofstad Drakenburg in plattegrond weergegeven en Eemnes Binnen wordt Out Eemnes genoemd. Dit een verwijzing naar de ontwikkeling van Eemnes Binnen en Eemnes Buiten vanuit Eembrugge.

In Eemnes Buiten is duidelijk de rond 1750 afgebroken standaard molen te zien, van hieruit loopt een pad in westelijke richting naar Laren met daaronder de tekst 'Suydtwend.

Heel opvallend is de grote 'Waai' of zelfs wel klein meertje dat getekend is in de polder, precies tegenover

'De Mene Steeg' (Laarderweg), zonder dat de rond 1589 gegraven vaart te zien is. Volgens deze kaart stonden er huizen aan de Zomerdijk in de Heinellenpolder te Veld. We zien in ieder geval een klein en een groot huis op deze plaats op de kaart aangegeven.

Ook is er op de tentoonstelling een afbeelding te zien van de grote wereldatlas van Joan Blaeu uit 1664. Dit monumentale werk, wat wordt gezien als een van de hoogtepunten van de Nederlandse kartografie, omvat maar liefst negen delen met een totaal van 589 kaarten.

De apparatuur die de landmeter ter beschikking stond wordt getoond in de vorm van een foto van de in 1612 door Jan Pieterszoon Dou ontworpen 'Hollandse circel' of 'Cirkel van Dou'. Met dit hoekmeetinstrument en een meetlint werden de afstanden en de hoeken tussen de kerktorens in de verschillende plaatsen gemeten, van waaruit de onderlinge plaats en afstand kon worden berekend.

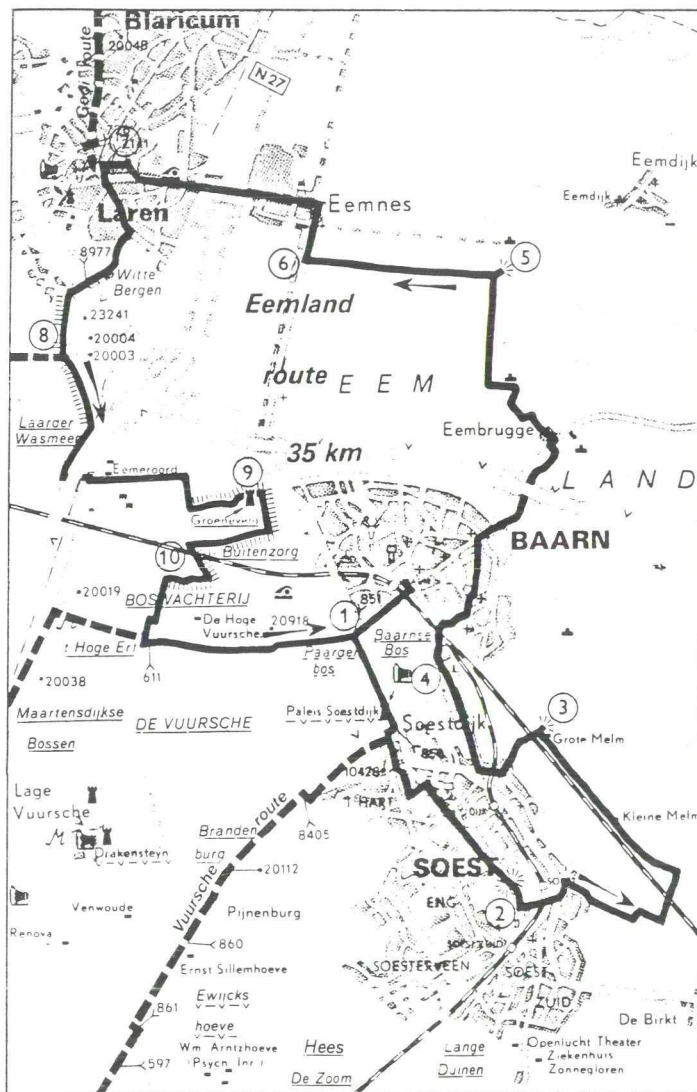
Behalve de hier genoemde kaarten geeft de tentoonstelling ook nog een overzicht van de diverse thematische kaarten. Zoals de geologische kaart van Nederland van 1985, waarin te zien is hoe de opbouw van de bodem van Eemnes van Oost naar West verloopt van jonge klei en Zand op veen naar de zandgronden van het Gooi. Heel aktueel is ook een zogenaamde 'Zure Regen'kaart die de toestand van de bossen in Nederland aangeeft.

In contrast met de historische kartografie zijn een aantal recente luchtfoto's van kasteel Groeneveld in de expositie opgenomen. Deze foto's geven een mooi overzicht van het zuidelijk deel van Eemnes en de tuinen van Groeneveld. Dat de karakteristieke vorm van Eemnes ook vanuit grote hoogte duidelijk zichtbaar is, is goed te zien op een satellietfoto van Nederland. Op deze op 1 en 2 november 1980 genomen satellietfoto zijn de Wakkerendijk en de Eem duidelijk herkenbaar in het omringende landschap.

Wanneer u deze tentoonstelling gaat bezoeken vergeet u dan niet om even binnen te lopen in de Huydekoperzaal op de 1e verdieping. Links aan de muur hangt hier een mooi ingelijste kaart met als opschrift 'Kaart van

de hofsteeden van Groeneveld en Ravestyn en desselfs annexe landeryen gelegen onder de hoge heerlijkheid Baarn'.

Op deze door H. Stoopendaal in 1763 getekende kaart staan behalve de zeer fraaie tuinen van Groeneveld ook nog de wegen van Baarn en Bunschoten naar Eemnes aangegeven. Een leuk detail is ook de heel minitueus

getekende koets met paarden op de oprijlaan naar het kasteel.

De tentoonstelling sluit aan op de nieuwe ANWB fietsroute door Eemland, die o.m. van Baarn via Eembrugge en de polder door Eemnes naar Laren loopt.
(zie figuur 2)

'In de kaart spelen' is te zien tot 14 december 1987.

Openingstijden:

Dinsdag, woensdag en vrijdag	10.00-17.00 uur
zaterdag en zondag	12.00-17.00 uur
maandag en donderdag	gesloten.

Toegang f 2,-- per persoon

6-18 jaar f 1,50

0- 6 jaar gratis

Tevens heeft men gratis toegang met een museumkaart en houders van een CJP.

Wiebe van IJken.

Noten en literatuur:

(1) het rechterdeel van deze kaart is afgedrukt in:

De Vechtstreek

M. Donkersloot-de Vrij

Heureka- Weesp 1985

ISBN 90 6262 222 4

Overige geraadpleegde literatuur:

Geschiedenis van de kartografie van Nederland

Prof. Dr. Ir. C. Koeman

Canaletto Alphen aan de Rijn 1983

ISBN 90 6469 609 8

Topografische kaarten van Nederland voor 1750

Dr. M. Donkersloot-de Vrij

Wolters Noordhof bv/Bouma's Boekhuis bv

Groningen 1981

ISBN 90 6243 024 4

Deze boeken zijn te raadplegen in de bibliotheek van Groeneveld.

Het herdenkingsboek Vrijheidsmonument Eemnes

Het herdenkingsboek, dat door velen werd gereserveerd, is gereed gekomen en gedistribueerd.

De oprichting van het vrijheidsmonument werd mede mogelijk gemaakt door de opbrengst van dit boek.

Het boek vertelt u iets over de mensen van wie de namen op de plaquette van het monument zijn genoemd. Ook de gebeurtenissen in Eemnes in de periode 1940-1945 worden beschreven.

Het is een interessant en een zeer goed leesbaar boek geworden, waarin veel foto's zijn opgenomen.

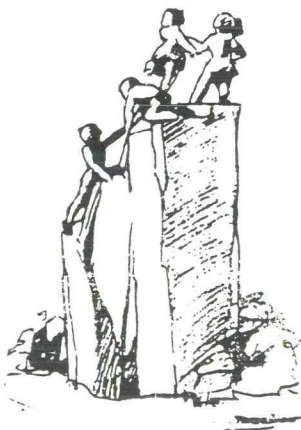
Het boek is tweetalig, Nederlands en Engels.

Een aantal boeken zijn nog verkrijgbaar, waarvan de opbrengst ten goede komt aan de laatste resterende onkosten van het monument.

De prijs is f 25,- en te bestellen bij

J. v.d. Woude, Jonneveen 25, Eemnes, tel. 13701.

Ben van Raay.

Weer een lied!

De vorige keer stond in ons blad het afscheidsgedicht voor ds Gobius afgedrukt. We kondigden het afscheidslied van meester Leebeek aan voor dit boekje, maar bij 90- HKE

het opzoeken van de jaren, die hij hier werkte in het boekje 'Een eeuw christelijk onderwijs in Eemnes' zagen we het lied daar afgedrukt met zelfs de melodie erbij. Daarom nu eens iets heel anders.

Een tijd geleden belde de heer J. van Klooster, Wakkerendijk 140 mij met de vraag of ik het leuk zou vinden een paar liedjes, die meester Morren hem vroeger had geleerd eens te horen en er een opname van te maken met de casetterecorder. Terecht vreesde hij, dat anders deze liedjes op de duur totaal vergeten zouden zijn.

Meester G.J. Morren was van 1930 - 1945 hoofd van de Mariaschool. Hij schreef de tekst en muziek zelf en begeleidde de liedjes bij de uitvoering ervan door de schoolkinderen, op zijn viool. Ik maakte op 5 maart j.l. een opname van 3 liedjes: 'Het sigarepeukje', 'Die nare sommen' en 'Klein Jantje zou er uit vissen gaan'. Omdat het liedje 'Die nare sommen' een humoristische kijk geeft op waar de schoolmeester en zijn leerlingen dagelijks mee bezig zijn, hier de tekst.

'Die nare sommen, wat verdriet,
ik kan ze niet, ik maak ze niet.
Ze denken maar, dat je alles weet
en nooit een snars vergeet!
En nooit, en nooit, en nooit een snars vergeet.

Laat 'A' meer zoeken zijn procent,
scheelt jou het als je platzak bent?!
't Zijn goocheltoeren met een breuk,
nooit vind je er een die is leuk.
Nooit, nooit, nooit vind je er een die is leuk!'

Kent u ook liedjes, gedichtjes, rijmpjes die met Eemnes of Eemnessers te maken hebben en die voor het nageslacht bewaard dienen te blijven? Neem dan contact op met Henk van Hees of met ondergetekende,

Jan Out,
Raadhuislaan 87,
tel.02153-87153.

Werkgroepen

Monumenten	J. de Rood	Torenzicht 38	86303
Biblio/topografie	R.G. Kes	Ploeglaan 20	83764
Genealogie	H.v. Hees	Kerkstraat 15	89849
Recent Verleden	H.v. Hees	Kerkstraat 15	89849
2e Wereldoorlog	J. Out	Raadhuisln 87	87153
Klederdracht			
Eem-en Gooiland	L.Lankreijer	Aartseveen 94	89198

Korte geschiedenis van de Eemnesser familie Wortel en de daarbij behorende Larense voorouders.

De familienaam Wortel heeft in Eemnes een bekende klank. In dit artikel wordt nader ingegaan op de oorsprong en afstamming van deze familie. Ons onderzoek heeft uitgewezen, dat de oudste sporen te vinden zijn in Laren NH. Daar treffen we de leden van deze familie aan als Rooms-Katholieke Erfgooiers. Dit wijst erop dat het een geslacht is met een lange staat van dienst in het Gooi. Rond 1820 wipte één van de Wortels over de provinciegrens naar Eemnes, waar tot op de dag van vandaag zijn nakomelingen zijn terug te vinden.

De oudste teruggevonden voorvader is:

I Gerrit Stevense
 geboren ca. 1675
 begraven Laren NH 10-06-1725
 trouwt ca 1700
 Jaapje Lubbertse

Gerrit Stevense komt als Laarder voor op de Erfgooierslijst van 1708. Op grond hiervan konden zijn nakomelingen als de familie Wortel recht doen gelden op het
92- HKE

Erfgooierschap.

Samen met zijn vrouw heeft hij heel wat kinderen voortgebracht. We hebben er 15 teruggevonden: 8 meisjes en 7 jongens. De doopboeken uit die tijd vertonen nogal eens hiaten. We zijn dan ook van mening dat dit echtpaar zelfs nog meer dan 15 kinderen gehad heeft.

Eén van de zoons was:

II Lambert Gerritse Montje
 gedoopt R.K. Laren NH 05-12-1717
 begraven Laren NH 16-05-1771
 trouwt R.K. Laren NH 27-11-1742
 Marretje Janse Cop
 gedoopt R.K. Blaricum 17-11-1717

Opvallend is de achternaam die bij deze Lambert Gerritse werd aangetroffen. Er is bij hem nog geen sprake van de familienaam Wortel. We vinden in de oude boeken allerlei variaties als Montje en Montjes, terwijl de pastoor in het R.K. doopboek regelmatig Monki schreef. Enkele broers en zusters van Lambert Gerritse noemen zich rond 1760-1770 al wel Wortel. Uit het huwelijk van Lambert en Marretje hebben we 13 kinderen terug gevonden. Ook hier is de lijst van nageslacht waarschijnlijk niet volledig. Het gaat om 7 jongens en 6 meisjes.

Eén van de jongens was Jan Lambertse Wortel. Hij trouwde te Laren in 1778 met Marretje Meinse Calis. Een achterkleindochter van dit echtpaar was:

Anna Wortel
geboren Laren NH 08-02-1841
overleden Eemnes 09-12-1909
trouwt Eemnes 03-05-1887
Hendrik (Drikus) Luijf
weduwnaar van Evertje van Beijeren.

Drikus Luijf was herbergier in 'Het Zwaantje', Wakkerendijk 258. Anna Wortel is bekend geworden omdat ze voorkomt op die karakteristieke Eemnesser ansichtkaart, waarop het interieur van de herberg 'Het Zwaantje' is afgebeeld.

EEMNES
in „t Zwaantje“

De bekende Eemnesser ansichtkaart met het intèrieur van herberg 'Het Zwaantje' Wakkerendijk 258. De herbergierster op deze foto is Anna Wortel (1841-1909), de tweede vrouw van Drikus Luijf.

Een andere zoon van Lambert Gerritse Montje en Marretje Janse Cop was:

III Geurt Lambertse Wortel
 gedoopt R.K. Laren NH 16-06-1755
 begraven Laren NH 27-09-1808
 trouwt Laren NH 18-04-1790
 Jaapje Everts van Aken (1769-1805)

Geurt is de eerste in deze rechte lijn, die in de boeken steeds voorkomt met de familienaam Wortel.

Samen met zijn vrouw heeft hij 9 kinderen op de wereld gezet: 5 jongens en 4 meisjes waaronder één tweeling. Zeker 5 van deze kinderen zijn al op zeer jeugdige leeftijd gestorven.

Eén van de zoons van Geurt en Jaapje was:

IV	Toon Geurtse Wortel	
	gedoopt R.K. Laren NH	07-11-1794
	overleden Eemnes	27-06-1874
	trouwt Eemnes	05-03-1821
	Jannetje Albertse Steenhof (1790-1839)	

Reeds op 14 jarige leeftijd stond Toon zonder ouders op de wereld. In zijn jonge jaren (rond 1820) was hij degene die Laren verliet en zijn geluk in Eemnes ging zoeken. Hij vond er zijn toekomstige vrouw Jannetje Steenhof. Ze was een dochter van de timmerman Albert Janse Steenhof en van Willempje Jacobse Tak. De familie Steenhof woonde op Wakkerendijk 160. Na zijn huwelijk trok Toon bij zijn schoonouders in. Toon was dagloner van beroep. Jannetje en Toon kregen 9 kinderen, 4 meisjes en 5 jongens. Drie van de zoons zijn jong gestorven. Oudste dochter Jaapje trouwde met Cornelis Bijlhouwer. Dochter Geertje huwde eerst met Antonie Wagemans en op 63-jarige leeftijd met de Ankevenier Matthijs Winthorst. Dochter Aaltje trouwde met Aart Koppen. Ze werden de voorouders van de tegenwoordige familie Koppen in Eemnes.

Rond 1850 verlaat Toon Wortel, die dan al enige tijd weduwnaar is, het pand Wakkerendijk 160 om zich te gaan vestigen bij zijn dochter Aaltje en haar man Aart Koppen op Meentweg 31. Daar bleef hij wonen tot aan zijn dood in 1874.

De jongste zoon van Toon en Jannetje was:

V	Geurt Wortel	
	geboren Eemnes	22-12-1831
	overleden Eemnes	14-07-1900
	trouwt Eemnes	09-05-1864
	Mietje Janse van Dalen (1833-1874)	

Geurt was werkmán van beroep. Na zijn huwelijk moet hij met zijn vrouw eerst enkele jaren gewoond hebben op Kerkstraat 6. Rond 1870 vestigt hij zich met zijn gezin in het bekende Hoge Huis op Kerkstraat 3. Na een huwelijk van 10 jaar verloor hij zijn vrouw. Er waren ondertussen 5 kinderen geboren: 1 dochter en 4 zoons. Eén

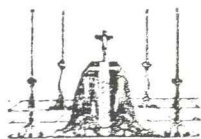
Foto gemaakt ± 1890

zittend v.l.n.r.: Wimpje Roeten (1906) en haar echtgenoot Joannis Fecken (Roos) (1896)

Staande v.l.n.r.: Iemand van de familie Wortel (Rijk?), Hendrikus van der Schuur, Marretje Fecken (dochter van de zittende personen, Catharina van Achterveld (echtgenote van Hendrikus van der Schuur.)

van de jongens (Toon) was direct gestorven. Dochter Jannetje stierf op 18-jarige leeftijd. Zoon Jan was 21 jaar oud toen hij in Utrecht stierf als kanonnier. Zoon Rijk heeft als arbeider veel rondgezworven door de omgeving. Hij werkte o.a. in Hilversum, Naarden en Muiden. Tussendoor woonde hij steeds weer voor korte tijd in Eemnes. Op zijn thuisbasis Eemnes stierf hij ook in 1913. Hij was toen 41 jaar oud en ongehuwd. Vader Geurt bleef zijn hele verdere leven als weduwnaar op het Hoge Huis wonen.

De enige zoon van Geurt Wortel en Mietje van Dalen, die voor nageslacht heeft gezorgd, was:

Bid voor de Ziel van Zaliger

GEURT WORTEL,

*geboren te Eemnes den 22 December 1832
aldaar in den Heer ontslapen den 14 Juli
1900, en den 17 daaraanvolgende op het
R. K. Kerkhof begraven.*

Op U, o Heer, heb ik gehoopt; in eeuwig-
heid zal ik niet beschaamd worden.

Lofz. Te Deum.

Want ik weet, dat mijn Verlosser leeft;
ik zal op den jongsten dag uit de aarde
opstaan en in mijn vleesch mijn God aan-
schouwen. Job. XIX. 25.

GEBED.

Ontsluit, o God! de deur des Hemels
voor Uwen dienaar *Gerardus*, en laat Hem
herrijzen onder het getal Uwer uitverkore-
nen door Jezus Christus, Uwen Zoon, onzen
Heer. Amen.

ONZE VADER. — WEES GEGROET.

Dat Hij raste in vrede.

J. LUIJF — Eemnes.

VI

Anthonie(Toon) Wortel

geboren Eemnes 10-10-1870

overleden Eemnes 09-03-1917

trouwt Eemnes 28-01-1898

Alijda Engelen (1873-1949)

Voor zover is na te gaan, heeft Toon zijn hele leven in het Hoge Huis op Kerkstraat 3 gewoond. Hij heeft als timmerman bij Van Dijk in Laren gewerkt. Zijn arbeidsterrein lag hoofdzakelijk in de werkplaats, waar hij zich met verkoop van hout bezighield. Volgens zijn kleinzoon Toon Wortel was hij een nogal stille en serieuze man. Dit kan veroorzaakt zijn door het feit dat hij lange tijd een ziekte onder de leden gehad heeft. Hij werd zelden kwaad en als het hem wel eens te bar werd, had hij als vaste uitdrukking: 'je bent een deugniet'.

In de familie werd nog het volgende verhaal over Toon verteld:

HET GESLACHT WORTEL IN EEMNES

Gerrit Stev
(ca.1675-17

Lambert Ger
(1717-1771)

Jan Lamberts Wortel x Marritje Meinse Calise
(1748-1808) Laren

Lambert Wortel x Marretje Tijmens de Graaf
Laren

Jan Wortel x Helena Hakvoort
Laren

Anna Wortel x Hendrikus Luijf
(1841-1909) "Het Zwaantje"
W.'dijk 258

Aaltje Wortel x Aart K
(1823-1909)

Toon Koppen x Cornelia Ruiter
(1863-)

Jan Wortel
(1867-1888)
Kanonnier

Rutger Koppen x Jacoba Cornelia
(1896-1966) Voskuilen

Geurt Wortel x Anna Maria van Nimw
(1900-1963)
W.'Dijk 38

e x Jaapje Lubberts

Laren

se Montje x Marretje Janse Cop

ren (1717-)

Geurt Lambertse Wortel x Jaapje Everts van Aken
(1755-1808) Laren (1769-1805)

Toon Wortel x Jannetje Albertse Steenhof
(1794-1874) (1790-1839)
W'dijk 160, Meentweg 31

en Geurt Wortel x Mietje van Dalen
(1831-1900) (1833-1874)
Kerkstr.6 en 3

nthonie Wortel x Alijda Engelen
(1870-1917) (1873-1949)
erkstraat 3

Rijk Wortel
(1871-1913)
Ongehuwd

n Elizabeth Wortel x Cornelis Jacobus
(1901-1969) Kuijer
Laren

Piet Wortel x Gerarda
(1909-1970) van den
Berg
Kerkstraat 1

19

De ondergeteekende 1) *geneesheer* , gevestigd te 2) *Eemnes*
 verklaart de koepokinenting verrigt te hebben aan 3) *Aaltje Engelen*

geboren den 4) *17 Sept 1873* , wonende te 5) *Eemnes*
 en zich persoonlijk overtuigd te hebben, dat zich daarna 6) *heer* koepokken hebben
 ontwikkeld, die een zoodanig beloop hebben gehad, dat zij voorbehoeding tegen de kinder-
 pokken zooveel mogelijk waarborgen.

(Dagteekening) *Eemnes den 22 Mei 1876* .

In te vullen :

- 1) den titel van den genees- of heekundige.
- 2) den naam der gemeente, waar de genees- of heekundige ge-
 vestigd is.
- 3) den naam en de voornamen van den ingeënten persoon.
- 4) den geboortedatum van den ingeënten persoon.
- 5) den naam der gemeente, waar de ingeente persoon woont.
- 6) het getal koepokken, die een gezeld beloop hebben gehad,
 of, zoo de inenting zonder voldoende gevolg bleef, het woord
geene, in welk geval de woorden, *die een zoodanig beloop hebben*
gehad, tot en met *waarborgen*, moeten doorgehaald worden.

(Handteekening van den genees- of heekundige)

Brautman

*Bewijs van koepokinenting van
 Aaltje Engelen (1873-1949)*

*Aaltje Engelen
 (1873-1949)
 gehuwd met
 Anthonie Wortel en
 later met
 Gerrit van Klooster*

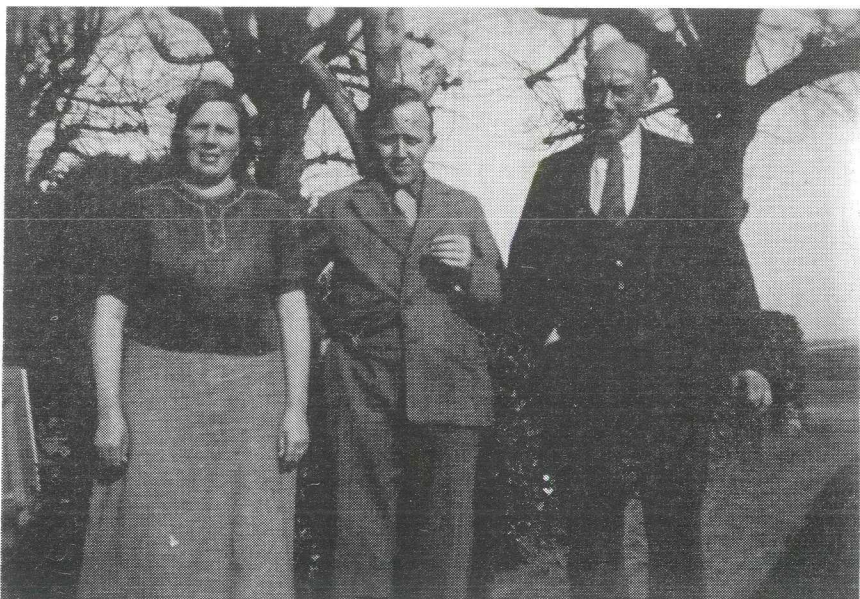
*Anthonie Wortel (1870-1917)
gehuwd met Aaltje Engelen.*

'Op een dag was hij eens een kist aan het timmeren. Deze stond op schragen, terwijl Toon erin stond te timmeren. Omdat hij druk aan het werk was, merkte hij niet dat een paar mannen de kist een tikkie opbeurden en de schraag iets opschoven. Als gevolg daarvan ging de kist dompen (raakte uit evenwicht) en Toon ging met kist en al over de kop.'

Uit het huwelijk van Toon met Alijda Engelen werden 6 kinderen geboren: 4 zoons en 2 dochters. Na zoon Geurt en dochter Bet werd een dochter Marretje ge-

boren gevolgd door 2 zoons die de naam Frans kregen. Deze laatste 3 kinderen zijn jong gestorven. Nadat er twee keer een zoon met de naam Frans was gestorven, zeiden Toon en Aaltje bij de geboorte van een volgende zoon: 'laten we hem maar geen Frans meer noemen, anders gaat hij ook weer dood.'
Zodoende kreeg de benjamin van het gezin de naam Piet.

Rond de tijd dat Piet geboren werd (1909) kreeg vader Toon tering (T.B.). Als gevolg hiervan heeft hij zeven jaar lang doorgebracht in een bedstee in het Hoge Huis. Dat was niet altijd even gemakkelijk voor hem. Vooral niet als zijn jongste zoon Piet weer eens kattenkwaad had uitgehaald. Vanuit zijn bedstee kon hij Piet dan moeilijk de verdiende straf geven. Wat dit betreft speelt de volgende herinnering boekdelen:

*De kinderen van Toon Wortel en Aaltje Engelen
v.l.n.r. Bet Wortel (1901-1969)
Piet Wortel (1909-1970)
Geurt Wortel (1900-1963)*

Foto gemaakt tijdens de Eemnesser optocht t.g.v. het zilveren regeringsjubileum van Koningin Wilhelmina in 1923.

Bij het paard geheel links: Gijs Hilhorst (1858-1942) van Meentweg 3.

Man op bok: onbekend

Vrouw in deuropening: Mien Fecken.

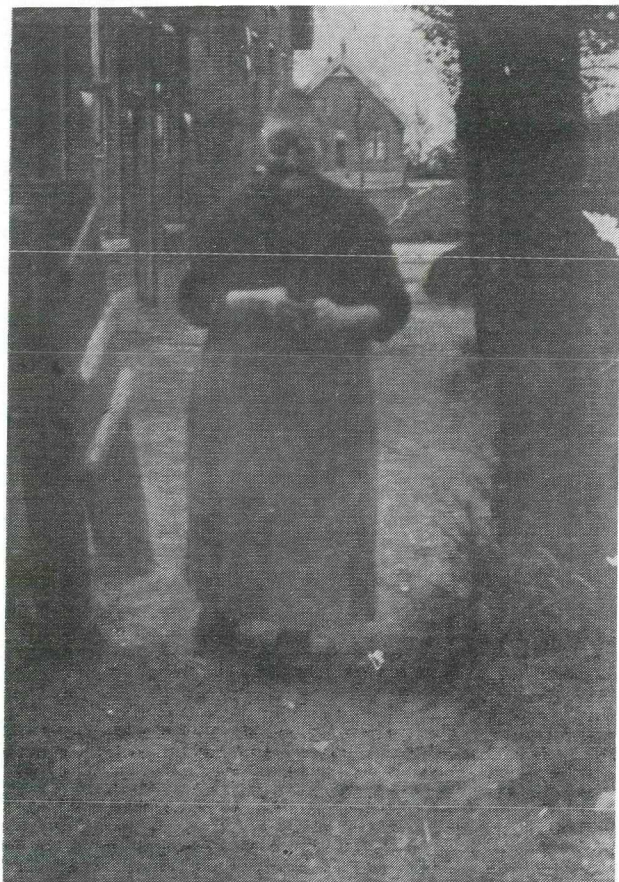
Vrouw zittend op bok: Bet Kuijer-Wortel (1901-1969) staande v.l.n.r.:

Mie Lakeman (1865-1946) vrouw van Piet Nagel

Aaltje Engelen (1873-1949) vrouw van Toon Wortel

Aal Voskuilen (1901-1952) vrouw van Bernard Steenman.

'Op een dag was de poes van Jan Heek, de bakker, weggelopen. Vrouw Heek zocht het beest overal. Nadat de kleine Piet Wortel het poesje gevonden had, kwam hij iemand tegen die het beest voor hem wel even terug zou brengen naar bakker Heek. Later hoorde Piet dat deze persoon als beloning 10 cent gekregen had. Hij vertelde dit aan zijn vader. Deze

Aaltje Engelen (1873-1949) gehuwd met Anthonie Wortel staande voor haar woning Wakkerendijk 21 naast Café Staal. Rechts de oude (hoge) dijk. Op de achtergrond het huis van Van IJken bij de haven.

zei: 'Piet, jongetje, ik hoor heel niet wat je zegt, kom eens wat dichterbij.' Daarop kwam Piet bij de bedstee staan, waar hij van vader Toon meteen een klap kreeg voor zijn stommititeit.'

Mede door de ziekte en het overlijden van vader Toon was er veel armoede in het gezin. Piet Wortel zei later altijd tegen zijn kinderen: 'We waren zo arm, de luizen kregen geen houvast op ons.'

Bid voor de ziel van zaliger
ANTONIUS WORTEL

echterfoot van

ALEIDA ENGELN.

Geboren te EEMNES 10 Februari 1870
 voorzien van de H. H. Sacramenten der
 sterfenden overleden te EEMNES den
 9 Maart 1917 en begraven aldaar op
 het R. K. kerkhof den 13 Maart

Verdonkerd is mijn oog en mijn leden
 maten zijn als tot niets geworden.

Bevrijd mij, Heer en plaats mij bij U.

Want ik weet, dat mijn Verlosser leeft
 en ik ten jongste dage uit de aarde zal
 verrijzen, en andermaal bekleed worden
 met mijne huid en in mijn vleesch zal ik
 zien mijnen God. Zien zal ik Hem, ik zelf
 en aanschouwen zullen Hem mijne oogen
 vastgelegd is dezen mijnen hoop in mijn
 boezem. Job. XIX. 25. 26. 27

Mijne kinderen, ik weet, dat gij mijn aan-
 gezicht niet meer zult zien, waakt der-
 halve en weest indachtig dat ik dag en
 nacht niet heb opgehouden voor u te
 zorgen.

Houdt uwe moeder in eere al de dagen
 van haar leven, Tob. XII 10.

Mijn Jezus. barmhartigheid!

ONZE VADER - WEES GEGROET.

WED. J. LUIJF — EEMNES,

Moeder Aaltje Engelen hertrouwde op 15 april 1921 in Eemnes met Gerrit van Klooster.

Ze is werkzaam geweest als wasvrouw. Nadat ze met het gezin verhuisd was naar Wakkerendijk 44 ('Machrisjo') heeft ze daar enige tijd een snoepwinkeltje gehad in een serre aan de noordkant van het huis.

Later woonde ze naast het café Staal op Wakkerendijk 21. Haar laatste jaren sleet ze naast haar zoon Geurt op Wakkerendijk 38.

Zoals vermeld zijn er uit het huwelijk van Toon en Aaltje 3 kinderen volwassen geworden.

VIIa

Geurt Wortel

geboren Eemnes

25-10-1900

overleden Utrecht

14-08-1963

trouwt

06-05-1941

Anna Maria van Nimwegen

Geurt Wortel (1900-1963)

Aan het werk als wagenmaker.

Geurt werd timmerman-aannemer. Daarnaast was hij ook als wagenmaker deskundig. Op een gegeven moment begon hij ook met antiek. Deze branche liet hij echter over aan zijn broer Piet. Rond 1936 kocht Geurt het pand Wakkerendijk 38. Van de daarnaast gelegen schuur maakte hij een aardig woonhuis voor zichzelf. Daar bleef hij zijn hele verdere leven wonen. Zijn vrouw en enkele van zijn kinderen wonen er nu nog.

VIIb Elizabeth Maria Wortel
 geboren Eemnes 28-09-1901
 overleden Laren NH 26-02-1969
 trouwt Laren NH 04-06-1926
 Cornelis Jacobus Kuijer

VIIc Petrus Franciscus Wortel (Piet)
 geboren Eemnes 16-04-1909
 overleden Eemnes 17-05-1970
 trouwt Soest 09-07-1942
 Gerarda van den Berg

1933

TE KOOP:

Antieke staande Klok met mechaniek; antieke Commodes, Staartklokken, Glazenkast, Delftsche Schotels, Spinnewiel, antieke noten Kast met stellen, Kabinet enz. en zeldz. 16 eeuwse Tegels. (13192)

P. F. WORTEL, Rijkstr. B. 92, Eemnes-Buiten.

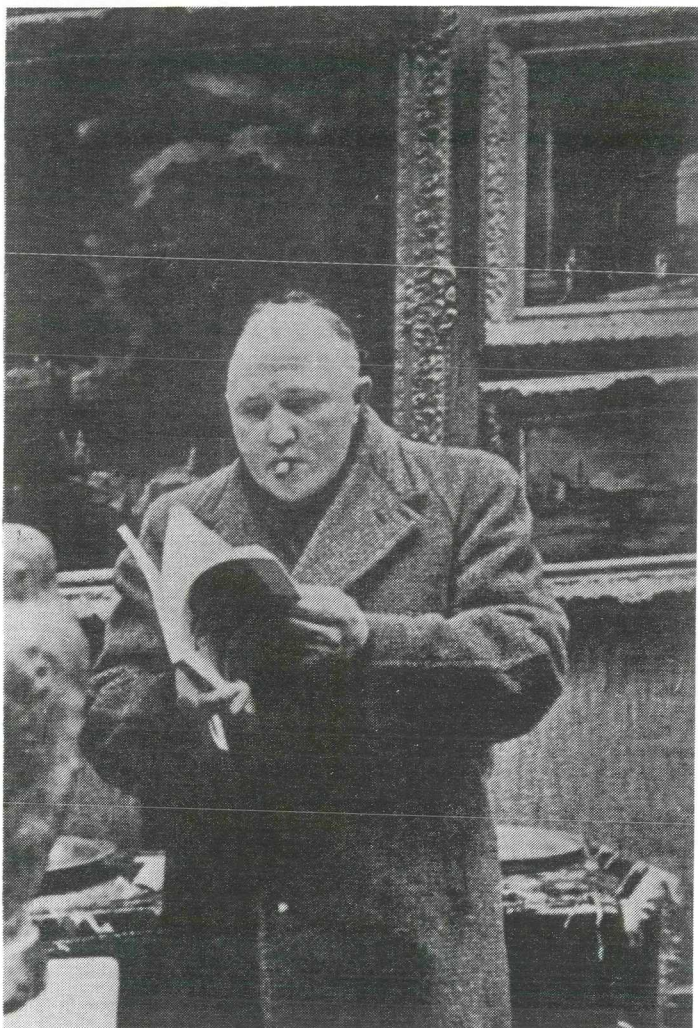
Zo begon Piet Wortel zijn antiquairs activiteiten Eén van zijn eerste advertenties (1933).

Piet werd algemeen bekend als de antiquair uit de Kerkstraat in Eemnes. Maar voor het zover was, deed hij nog allerlei andere ervaringen op.

Hij begon op de ambachtsschool, waar hij voor timmerman leerde. Daarna volgde hij 's avonds een teken-school. In die tijd tekende hij wel eens voor zijn broer Geurt (o.a. het huis Meentweg 73). Het beroep van timmerman ging hij ook in de praktijk brengen. Zo heeft Piet het een en ander afgetimmerd bij Eggenkamp en Rigter in Blaricum. Ook werkte hij enige tijd met zijn broer Geurt. Niet zo'n succes was de periode dat hij op de Erres-fabriek in Hilversum werkte. Daar moest hij 8 radio's per dag politouren. Toen de oorlog uitbrak ging Piet een heel andere kant op. Hij kreeg een aanstelling bij de P.T.I., waar hij postbode werd.

In die tijd moest hij zich eens met 4 andere jonge kerels melden op het station Amersfoort. Daar was o.a. Gerrit Eggenkamp bij. In Amersfoort aangekomen zagen de heren het echter niet zo zitten en op het laatste nippertje gingen ze terug naar huis. Ze gingen naar Blaricum waar ze zijn ondergedoken bij de moeder van Gerrit Eggenkamp. Het scheelde een haar of ze waren de eerste nacht al opgepakt. Piet bleef daar enkele nachten. Hij zat er verborgen in de stal tussen de slieten. Bij hoge nood kon hij zijn water alleen maar kwijt in een klomp (aldus de familie verhalen). Later in de oorlog heeft Piet nog voor langere tijd ondergedoken gezeten.

Ondertussen had Piet ook niet stil gezeten. In 1941

Piet Wortel (1909-1970)

De bekende antiquair uit Eemnes in een karakteristieke pose gefotografeerd op een kunstveiling.

kocht hij het pand Kerkstraat 1, op de hoek van de Wakkerendijk en de Kerkstraat. Nadat hij in 1942 was getrouwd bleef hij er wonen tot zijn dood. Het huis wordt nu nog bewoond door zijn vrouw en het gezin van zijn zoon Gerard, bekend als Eemnesser raadslid voor 108- HKE

de partij Dorpsbelang.

Piet werkte nog tot 1952 bij de P.T.T. en stortte zich daarna volledig op zijn grote liefde: het antiek! Al vanaf zijn jongste jaren had hij belangstelling voor oude spullen. Zijn broer Geurt was in eerste instantie met handel in antiek begonnen. Langzamerhand ging Piet zich er echter steeds meer in specialiseren. Het ging zijn hele leven beheersen. Aan de kant van de Kerkstraat groeide zo zijn karakteristieke antiquairszaak. Door zijn ervaringen en ook door zijn markante verschijning werd hij een bekend figuur in de antiquairswereld. Zo kon hij zich later ook ontplooien als taxateur voor verzamelingen en nalatenschappen. Hij bleef actief tot aan zijn plotselinge dood in 1970.

Hier beëindigen wij dit korte overzicht van de personen van de familie Wortel uit Eemnes en hun Larense voorouders. We bedanken allen die hebben meegewerkt aan het tot stand komen van dit artikel, o.a. de heer Chr. Wallet uit Hilversum, de heer W. Kuijer uit Laren en mevrouw A. Wortel-van Nimwegen.

Voor op-en aanmerkingen vindt u een gewillig oor bij de samenstellers van dit artikel:

Toon Wortel,
Wakkerendijk 6,
Eemnes, tel. 83917

Henk van Hees
Kerkstraat 15,
Eemnes, tel. 89849

Joodse onderduikers in Eemnes.

De werkgroep 'Tweede wereldoorlog' is een onderzoek begonnen naar de onderduikers, die hier in Eemnes gezeten hebben.

Ruwweg kan men de onderduikers in enkele groepen indelen: joden, onderduikers vanwege de 'Arbeidseinsatz' of om politieke redenen en de 'Spoorwegmensen'.

Over de eerstgenoemde groep is in enkele publicaties wel iets bekend geworden.

Allereerst verscheen er in 1980 een in het Duits vertaald boek van Julian Castle Stanford (Julius Schlosz), dat 'Tagebuch eines deutschen Juden im Untergrund' heet. (Aanwezig in de bibliotheek van de HKE red.)

Hierin beschrijft de auteur de periode, dat hij ondergedoken in Holland zat, de laatste jaren bij de familie Van Hoepen, Molenweg 13 (het huis van dokter Sandelowsky). (Verlag Darmstädter Blätter, Haubachweg 5, 6100 Darmstadt; ISBN 3-98139-054-2).

Een ander boek geeft o.a. de belevenissen van de Weesper familie Vleeschhouwer weer, waarvan twee broers Bram en Michiel eveneens een periode hier ondergedoken zaten. Dit boek is geschreven door Dick van Zomeren en heet: 'Geschiedenis van de joodse gemeenschap in Weesp' (Uitgave De Ark-Heureka, Weesp, 1983; ISBN 90 6262 092 2).

Zeer actueel van o.a. de televisie is het boek dat Miep Gies schreef en dat 'Herinneringen aan Anne Frank' heet. Hierin vertelt Miep, dat zij een Mevrouw Samson kende. Haar dochter en schoonzoon, de heer en mevrouw Coenen, zochten in de oorlogsjaren een onderduikadres en vonden er een. Op weg daar naar toe werden de ouders gepakt, maar de kinderen werden via een organisatie van studenten in veiligheid gebracht. Een van hen, een jongetje, kwam in Eemnes terecht en overleefde de oorlog, het andere, een meisje, overleed op haar onderduikadres in Utrecht uiteindelijk aan difterie. (blz. 103-105 en 224 in de paperback-uitgave van Bert Bakker, Amsterdam 1987; ISBN 90 351 0489 7).

Van de Joodse mensen uit de eerste twee boeken heeft de werkgroep al eerder gehoord en is meer bekend, maar van het jongetje Coenen is nog niets bekend. Waar zat dit kind en wie kan hier meer over vertellen? Ook de gegevens over andere onderduikers zijn van harte welkom bij Jaap van der Woude (tel.13701) of bij Jan Out (tel. 87153).

Een van de onderduikers in Eemnes

Uit het jaarverslag van de werkgroep Tweede Wereldoorlog, opgenomen in het voorgaande kwartaalblad van de H.K.E. kan worden opgemaakt dat er belangstelling bestaat om een onderzoek naar onderduikers in Eemnes te verrichten.

Inmiddels is al van een aantal gevallen iets meer bekend. Eén van de onderduikers in Eemnes was Karl Weber OMI, een Duitse geestelijke, die de laatste maanden van de oorlog bij de familie Melman heeft doorgebracht. Karl Weber werd op 7 januari 1898 geboren als zoon van Karl en Anna Weber. De familie Weber woonde in Dreis-Tiefenbach, een plaatsje gelegen in Kreis Siegen in Westfalen.

Het gezin was streng Rooms-Katholiek. Na het doorlopen van de school werd Karl technisch tekenaar en vond werk in een blikfabriek. Zijn baas achtte de hoog-opgeschooten maar zwakke jongeman hoog en wist hem tot aan het einde van de Eerste Wereldoorlog in 1918 voor het bedrijf te behouden.

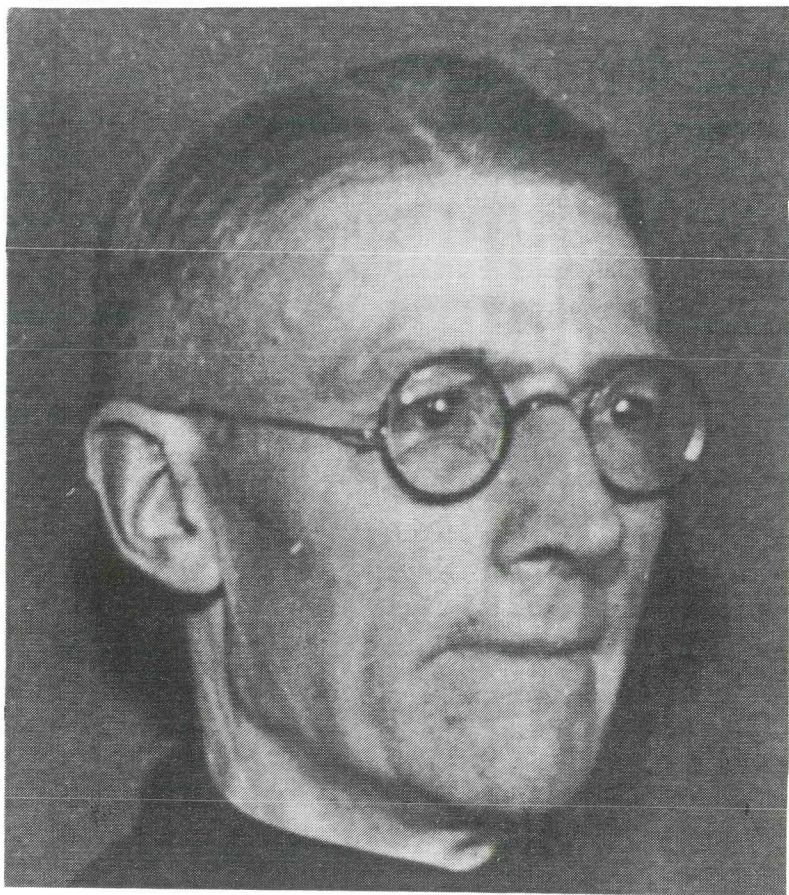
Door zijn geloofsovertuiging en levenshouding werd hij door zijn collega's in het begin gewantrouwd, maar al-lengs won hij het vertrouwen en het respect van hen. Eind 1923 trad hij toe tot de proeftijd voor Broeder in het klooster te Hünfeld.

Op 16 juli 1925 legde hij zijn eerste gelofte af als oblaat van de onbevleete Maagd Maria. Hij bleef in het Bonifatiusklooster in Hünfeld. Hoewel zwak van gezondheid, werkte hij tien jaar lang op de boerderij in de varkensstal.

Ondertussen legde hij op 16 juli 1931 de gelofte van eeuwige trouw af.

In 1935 werd hij naar St. Karl in Holland overgeplaatst. Hij had daar eerst de zorg over de grote eetzaal, maar toen dat te zwaar voor hem werd, stelde men hem te werk in de wasserij. Daar beleefde hij de rustigste en mooiste jaren van zijn leven in de kloosterorde.

In mei 1940 kwam de bezetting van het klooster door de SS, gevolgd door andere militaire eenheden. De kloosterlingen werden eenvoudigweg weggestuurd, maar vonden in verschillende kloosters in de buurt van Valkenburg

liefdevolle opvang. Desondanks was het voor de zachtgeaarde Broeder Karl heel erg zwaar. In 1944 mochten de Paters en Broeders weer terugkeren naar St. Karl, maar nu werd Broeder Karl als 'Landesschütze' opgeroepen en na een gebrekkige opleiding naar Noord-Holland gestuurd. Hij kwam terecht in Laren en zij die in Eemnes de oorlog bewust hebben meegemaakt, zullen zich hem kunnen herinneren als de Duitse soldaat die regelmatig op de Laarderweg, Wakkerendijk en Meentweg te zien was op zijn fiets met een heel groot tandrad. Hij verafschuwde het hele oorlogsgebeuren dat hij niet kon verenigen met zijn geloofsovertuiging. Dat was ook

zijn meerderen niet ontgaan en eind 1944 werd hem oogluikend toegestaan onder te duiken.

Hij vond onderdak in Eemnes bij de familie Melman die naast de familie Van Wijk op Wakkerendijk 26 woonden. De kapelaan in die tijd, W.C. Boelens, bracht hem regelmatig de Heilige Communie. Als het even kon woonde hij de zondagse godsdienstviering bij in de R.K. Kerk aan de Wakkerendijk.

Na de bevrijding kreeg hij een vrijgeleidebrief om weer naar zijn klooster terug te keren.

In 1954 werd het de Duitse Paters en Broeders toegestaan weer naar hun Vaderland terug te gaan. Na zijn terugkeer in Duitsland vond hij een nieuw werkterrein in het kantoor van de provinciale procureur in Hünfeld. Zijn gezondheid verslechterde echter snel en begin zestiger jaren werd hij getroffen door een beroerte. Hij herstelde weer, maar een tweede, zwaardere aanval op 19 juni 1963 overleefde hij niet. Hij overleed een dag later. Hij ligt begraven op het klooster kerkhof te Hünfeld.

Bovenstaand artikel kon geschreven worden dankzij informatie uit: 'Br. Karl Weber OMI 1898-1963' door P. Rudolf Hain OMI 'Bruder Karl Weber OMI' uit Der Weinberg, aflevering 9, blz. 281.

Met dank aan H. Steenberg O.M.I., overste Oblaten van Maria te Valkenburg.

Door zijn bemiddeling kon dit artikel worden geschreven en voorzien worden van een foto van Br. Karl Weber OMI.

Jaap van der Woude.

Wie doet er mee?

Wie weet er van?

Rubriek waarin staat met welke onderzoeken en projecten onze leden bezig zijn. Iedereen die erin geïnteresseerd is om mee te doen en die kan helpen aan materiaal kan contact opnemen met de desbetreffende personen.

Leo Lamers, Ruiterskamp 42, Eemnes tel.89763

is bezig met:

- alles wat te maken heeft met paviljoen 'Larenberg' te Laren NH

Wim Fecken, Julianaweg 26, Kortenhoef, tel.035-60226

is bezig met:

- Eemnes in de Franse tijd + 1800-1815)

Henk van Hees, Kerkstraat 15, Eemnes, tel.89849

is bezig met:

- de geschiedenis van het amateurtoneel in Eemnes.

Jaap v.d. Woude, Jonneveen 25, Eemnes, tel. 13701

is bezig met

- de geschiedenis van de RABO-bank in Eemnes. Gevraagd o.a. foto's, knipsels uit kranten en ander RABO-materiaal.

Wiebe van IJken, Everserf 20, Eemnes tel.89367

is bezig met:

- onderzoek naar de Leeuwenpaal (grenspaal Holland-Utrecht bij Eemnes);
- uitwerking van het armenboek van de gemeente Eemnes (1637-1769)

Koen Suijk jr, Groot Barlaken 76, 1851 GD Heiloo

tel. 072-331665

is bezig met:

- de familie Suijk in Eemnes.

Mevr. I. Hoogeboom, Schuttersweg 3, 1217 PV Hilversum

tel. 035-17177

is bezig met:

- de familie Hoogeboom in Eemnes.

Bertie van Wijk-Blom, Raadhuislaan 39, Eemnes, tel.14689

is bezig met:

- de familie Mol in Eemnes.

Wiebe van IJken, tel. 89367

Bertie van Wijk-Blom, tel.14689

Henk van Hees, tel. 89849

zijn bezig met:

- het aanleggen van een verzameling bidprentjes van mensen die in Eemnes gewoond hebben. U kunt ons al

een plezier doen, wanneer u de mogelijkheid biedt om kopietjes te laten maken van uw oude bidprentjes.

Bertie van Wijk-Blom, tel. 14689

Henk van Hees, tel. 89849

zijn bezig met:

- de Eemnesser Kermis. _____

Livia Lankreijer, Aartseveen 94, Eemnes, tel.89198

Wie helpt uit te zoeken wat er vroeger in Eemnes aan klederdrachten gedragen werd?

We hebben heel mooie inventarisatieformulieren. We zoeken alleen nog een paar mensen erbij om ze in te vullen. Dat kan met de kleding in de hand of aan de hand van oude foto's.

Wie helpt? _____

Schenkeningen aan H.K.E.

Kort geleden ontvingen wij:

- bidprentjes, afgestaan door
Mevrouw G. Hagen-Dop,
Nieuweg 32b, Eemnes
- bidprentjes, afgestaan door
R. de Graaf,
Dotterbeemd 1, Blaricum.

Van de redactie.

De copy voor dit boekje is nog maar net geleverd of de redactie begint weer te vragen.

Om de laatste uitgave van dit jaar op tijd klaar te kunnen krijgen, ontvangen wij graag uw copy vóór 1 november 1987.

uit: 'Het Nieuwe Toneel der Konsten'

door S. Witgeest

uitgegeven te Amsterdam

bij Jan ten Hoorn, Boekverkooper,
over 't Oude Heeren Logement
1679.

Om een stinckende adem te genesen.

't Is een ordinaris remedie (hoewel meoyelijck)
dat die gene, welcke een stinckende adem heeft,
de mondt open houdt tegen de openinghe van een
secreet, soo veel sy kunnen, als wanneer de stanck
van 't privaet de minste atomes of stanck van de
mondt uyttrecken en alsoo genesingh en suyvering
veroorzaeckt.

Tegen het neus-bloeden.

Neemt het nieuw-uytgeschoten esschen-hout, dat
is de jonge schootjes onder aan de bomen, ver-
gadert die op den selvden oogenblick wanner de
Son in het teken van Taurus komt; dit hout nu in
de handt gehouden of in de neus gesteken, sal ter-
stondt het bloeden doen ophouden.

Tegen de koorts.

Neemt Aluyn en Note-muscaet van elcks een vie-
rendeel loots, en neemt dat alle oghtens viermaels
aghter malkander in, en de koorts zal achter blijven.
of

Laet iemandt de volgende Letteren om de hals dragen
in een doosjen:

+Z.D.I.A + B.I.Z. + S.A.B. + Z.
+H.G.F. + B.E.R.S.+

Tegen de Weegh-luysen.

Neemt een deel Koe-stront, doet daer wat water by,
en strijckt daer uw bed-steden mede.

